

der dit jaar besproken) op de markt, nu zijn er ook hoorcolleges van Maarten van Rossem, over de moderne geschiedenis van de Verenigde Staten, van Bernard Woelderink, over het Koninklijk Huis, en van Herman Belien, over het ontstaan van het moderne Nederland. Stuk voor stuk gerenommeerde sprekers die een geïnteresseerd publiek wat te vertellen hebben.

Maar wat leer je nu van al dat leuke geluister? Zonder aantekeningen is het toch vaak moeilijk in een keer het betoog samen te vatten. Saillante details en anekdotes komen wel spontaan boven. Maar bij opnieuw afspelen komt de verrassing: je blijkt veel meer te kunnen herinneren dan je aanvankelijk dacht. De opgeslagen kennis moest alleen geactiveerd worden. Kennis slijbt dus blijkbaar aan; alleen merkt je dat niet meteen. De hoorcolleges vragen er dus om beluisterd, beluisterd en beluisterd te worden. Warm aanbevolen!

Hans Pols

ACTUEEL

Joseph Wilson, *In dienst van de waarheid. Achter de schermen van Amerika's buitenlandpolitiek* (Arbeiderspers: Amsterdam/Antwerpen 2004), 432 blz., prijs € 24,95.

Onderop mijn stapeltje te lezen boeken lag al maandenlang de autobiografie van Joseph Wilson, *In dienst van de waarheid*. De Plamegate- of Libbygate-affaire maakt het boek plotsklaps brandend actueel. Oud-ambassadeur Wilson diende als diplomaat onder Bush sr. en Clinton. In februari 2002 maakte Wilson op verzoek van de CIA een reis naar Niger, om te onderzoeken of dit land uranium had verkocht aan het regime van Saddam Hoessein. Zijn bevindingen waren ondubbelzinnig negatief: geen spoor van bewijs, terwijl Wilson toegang had gekregen tot alle beschikbare bronnen. Hij was immers gepokt en gemazeld in de politiek van West-Afrikaanse republieken.

De conclusies na zijn onderzoekreis pasten echter niet in het straatje van de regering-Bush, die reeds op 12 september 2001 zeker dacht te weten dat Saddam het brein was van de terroristische aanslagen van *nine-eleven*, in plaats van Bin Laden of de Taliban. Defensie-minister Rumsfeld opperde direct de mogelijkheid om die aanval te gebruiken om het regime van Saddam omver te werpen. Gezien Saddams lugubere staat van dienst was het een koud kunstje de Iraakse dictator te demoniseren. Geen wonder dat Wilsons rapport in een lade verdween, toen na Amerika's karwei in Afghanistan de afrekening met Irak bovenaan de agenda kwam te staan.

In Wilsons boek proeven we de geladen atmosfeer van 2002. Bij het grote publiek werd de suggestie erin geheild dat Saddam Hoessein over massavernietigingswapens

beschikte, en dat hij deze zou kunnen doorsluizen naar internationale terroristen. De 'oorlogspartij', zoals Wilson minister Rumsfeld c.s. betitelt, wilde zich de kans niet laten ontnemen om Saddam te lozen. Ze was niet van plan zich te laten tegenhouden door de Verenigde Naties, die Irak met resolutie 1441 (8 november 2002) een laatste kans gaven om mee te werken met de wapeninspecteurs van Hans Blix. Op 28 januari 2003 sprak president Bush in zijn *State of the Union* de woorden: '*De Britse regering heeft ontdekt dat Saddam Hoessein onlangs beduidende hoeveelheden uranium wilde bemachtigen in Afrika*'. Een ernstige aantijging: de 'smoking gun'!

Het drong op dat moment niet meteen tot Wilson door dat Bush' woorden sloegen op Niger, waarvan Wilson juist had aangetoond dat het géén uranium had geëxporteerd naar Irak. Een week later verscheen Colin Powell voor de VN-veiligheidsraad met de later door hemzelf zo betreurd powerpoint-presentatie van 'bewijzen' van Saddams vernietigingswapens. Een maand later brak de oorlog uit.

Wilson richt zijn woede niet zozeer op president Bush, als wel op de mannen van diens staf: Kennelijk was de president loyaler tegenover zijn stafleden dan omgekeerd het geval was. Hoe konden zij Bush zo'n grove leugen in de mond leggen? Hoe kon een president zo slecht worden

bediend door zijn staf? Hoe heeft die desinformatie van uranium uit Afrika zijn weg naar de State of the Union kunnen vinden?

Toen Wilson hierover in juli 2003 – na de oorlog in Irak – de *New York Times* zijn hart lichte ('*Wat ik niet in Afrika vond*'), ervoer hij weldra dat zijn naam door het slijk werd gehaald. Vervolgens kwam de conservatieve journalist Bob Novak met een onthulling: Wilsons vrouw, Valerie Plame, werkt als geheim agent voor de CIA. Novak had dit gehoord van twee hoge functionarissen in het Witte Huis. Deze onthulling hielp niet alleen twintig jaar loyale dienst naar de knoppen, maar bracht Valerie mogelijk in levensgevaar. Bescherming van de identiteit van agenten is in Amerika prioriteit no. 1. Kennelijk wilde iemand in het Witte Huis het gezin Wilson treffen. Wie had

er gelekt naar Novak? Cheney's stafchef Lewis Libby misschien? Of Bush' schaduw Karl Rove?

Op spreekbeurten voor een merendeels links gehoor in New York en in Californië sprak Wilson als zijn mening uit dat Rumsfeld en de zijnen moesten worden ontslagen wegens verregaande incompetentie inzake de wederopbouw van Irak na de oorlog. Dit falen om daar orde te scheppen bracht Bush' visioen in gevaar van een democratisch Irak, dat een lichtend baken zou moeten vormen voor de rest van de regio. Tot zijn verbijstering werd Wilson – vervolgens afgeschilderd als een buikspreekpop van links.

In zijn boek – dat in de VS voorjaar 2004 uitkwam – slaat Wilson terug. Hij pakt stevig uit: Cheney en

Rumsfeld zijn gewoon boeven. Rove is nog erger: het zou grappig zijn om hem geboeid afgevoerd te zien worden uit het Witte Huis. Colin Powell is een stroman voor de oorlog. Pas in januari 2004 gaf Powell toe dat er geen sprake was geweest van een 'rokend pistool' die de band tussen Irak en El Qaida aantoonde. Schwarzenegger is een enge billenknijper. Enzovoort. Tegelijk maakt Wilson ons deelgenoot van zijn zorg om de toekomst van Amerika. De oorlog had gemakkelijk vermeden kunnen worden, als de VN-wapeninspecteurs een eerlijke kans hadden gekregen hun werk af te maken. Saddams bewind was al volkomen verrot, stelt hij, we hadden ons doel kunnen bereiken zonder de storm te oogsten van duizenden doden, wereldwijd anti-Amerikanisme en een explosieve groei van het internationale terrorisme.

Hoe kan Amerika ooit weer een lichtend voorbeeld in de wereld gaan vormen? vraagt Wilson zich ten slotte af. Hij weet het al. Door het 'hele zootje te ontslaan', door de regering te verlossen van de neoconservatieve 'parasieten' die trouwer zijn aan hun eigen agenda dan aan hun land. Inmiddels moet Wilson wel zitten te gniffelen bij de voortgang van het justitiële onderzoek. Of dat proces uiteindelijk zal leiden tot de vervulling van zijn hartenwens om het hele zootje te laten opstappen, valt nog te bezien.

Jan van Oudheusden

OPVOEDING, SCHOOL EN BURGERSCHAP

Willeke Los, *Opvoeding tot mens en burger. Pedagogiek als Cultuurkritiek in Nederland in de 18e eeuw* (Verloren: Hilversum 2005), 367 blz., € 35,00.

'Alle Schoolonderwijs zal zoodanig moeten worden ingericht, dat onder het aanleren van gepaste en nuttige kundigheden, de verstandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld, en zij zelve opgeleid worden tot alle Maatschappelijke en Christelijke deugden'.

Dit citaat, uit de schoolwet van 1806, markeerde de formulering van een humanistisch-pedagogisch burgerschapsideaal waaraan in de voorafgaande decennia door verschillende auteurs beslissende bijdragen waren geleverd. In haar proefschrift reconstrueert Willeke Los die 'voor'-geschiedenis van het pedagogische en burgerlijke verlichtingsideaal dat uiteindelijk in de vele werken en activiteiten van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zijn culminatie zou vinden. Het is een boeiende geschiedenis en een boeiend verhaal daarover geworden.

In negen hoofdstukken ontrafelt Los de wordingsgeschiedenis van het Nederlandse achttiende eeuwse burgerschapsideaal, aan de hand van de cultuurkritiek van onder andere Justus van Effen en aan de hand van de prijsverhandelingen van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem uit de jaren zestig van de achttiende eeuw. Zij laat gedetailleerd zien welke inhoudelijke en strategische bijdragen met name de winnaars van deze Haarlemse prijsvragen over de lichamelijke en zedelijke opvoeding aan het verlichte burgerschap hebben geleverd. Daarbij komt ook aan de orde de wijze waarop de radicale

ideeën van Rousseau in ons land zijn gerecipieerd en – men zou kunnen zeggen – tot welke 'misverstanden' dit leidde. Rousseaus *Emile* werd namelijk primair opgevat als een pedagogische verhandeling, hetgeen het zicht op diens radicale politieke boodschap versluierde.

De kritiek van denkers als Locke en de vrijwel onbekende Zwitser J.P. De Crousaz op opvoedingspraktijken in de hogere standen werd omgebogen naar een algemeen-pedagogische cultuurkritiek. Justus van Effen speelde met zijn spectatoriale geschriften hierin een sleutelrol: de 'gelukkige middenstand' (de burgerij) werd nu het aangrijpingspunt voor het herstel van de Nederlandse cultuur. In al dat materiaal komen drie argumentatielijnen prominent naar voren. De eerste is dat Nederland in een staat van 'verval' verkeerde en dat dit voornamelijk te wijten was aan gebrek aan 'innerlijke' beschaving en een overdaad een weelde en luxe in de hogere maatschappelijke klassen. De tegenstelling tussen 'echte' en 'valse' beschaving was een vast thema, dat al bij 'vadertje' Cats een eeuw eerder de boventoon voerde. De tweede lijn is wat men 'opvoedingsoptimisme' zou kunnen noemen: het verval kon alleen worden gekeerd door middel van (betere) opvoeding, die moest leiden tot gelukkige mensen en goede burgers. De derde lijn heeft betrekking op de verhouding tussen opvoeding en onderwijs en de plaats van de school. In een aantal prijsverhandelingen werd onomwonden tegen het instituut school geageerd dat ongeschikt zou zijn om het kind uit de hogere klassen tot precies dat dubbele doel – gelukkig mens én goed burger – op te leiden. Maar het verzet doofde langzaam uit en verkeerde uiteindelijk in een pleidooi voor complementariteit tussen ouders en school. Vanaf het begin van de negentiende eeuw regelden de school- en onderwijswetten de kwaliteit van het onderwijs. Dat moest het nieuwe, meritocratische burgerschapsideaal mogelijk maken.

Los heeft een knap stuk werk geleverd, dat overigens wel enig doorzettingsvermogen van de lezer vereist door de vele citaten in het Frans en achttiende-eeuws Nederlands. De historicus vindt er veel van zijn of haar gading. De pedagoog zou graag willen weten wat ouders in die tijd nu daadwerkelijk hadden aan of deden met de ontelbare opvoedingsadviezen zoals geformuleerd door bijvoorbeeld de Haarlemse prijswinnaars. Nu heeft het boek voornamelijk het karakter van een ideeëngeschiedenis. Daarnaast, maar het is opnieuw de pedagoog die daaraan behoefte heeft, wordt een verbinding met het actuele debat over 'opvoeding tot burgerschap' node gemist. Ik denk bijvoorbeeld aan parallellen tussen het achttiende eeuwse opvoedingsoptimisme en de huidige roep om burgerschapsopvoeding als remedie tegen moreel en ander verval.

Joop Berding

